

УДК 323.2:34

Д.С. Ястраб,
*старшы выкладчык кафедры крымінальнага права і крымінальнага працэсу
Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава;*
І.А. Шынкароў,
*студэнт IV курса юрыдычнага факультэта Віцебскага дзяржаўнага
ўніверсітэта імя П.М. Машэрава*

ПРАВОВЫЯ АСПЕКТЫ НАЦЫЯНАЛЬнай БЯСПЕкі

Аб'ектам даследавання з'яўляецца сукупнасць грамадскіх адносін, што складваюцца ў галіне нацыянальнай бяспекі, у тым ліку і тая сфера грамадскага жыцця, якая фарміруе механізм яе забеспячэння.

Мэта даследавання – раскрыць заканамернасці і асноўныя тэндэнцыі функцыянавання механізма нацыянальнай бяспекі, якія абумоўліваюць стабільнае дзеянне прававой сістэмы грамадства, а таксама заканамернасці дзейнасці органаў дзяржаўнай улады, што забяспечваюць дзяржаўную бяспеку ў сучасных умовах.

Асобы аб'ект дзяржаўнай палітыкі – прававая бяспека. Пры разглядзе яе вельмі важна зыходзіць з устаноўленых заканадаўствам прыярытэтаў, што тычацца розных галін прававога рэгулявання. Прававая бяспека разглядаецца намі як нарматыўна рэгламентаваны і арганізацыйна забяспечаны юрыдычнымі сродкамі стан абароненасці прававой сістэмы Рэспублікі Беларусь (асобы, грамадства і дзяржавы) ад унутраных і знешніх пагроз.

Разглядаемае намі прававое рэгуляванне – гэта ўздзеянне дзяржавы на грамадскія адносіны з дапамогай норм права. Пытанне прававой бяспекі – адна з важнейшых складовых нацыянальнай бяспекі – у сучасных умовах рэгулюецца Канцэпцыяй нацыянальнай бяспекі краіны. Строгае прытрымліванне Канцэпцыі ў сучасных умовах з'яўляецца адным з неабходных і прыярытэтных кірункаў прававой дзейнасці, важнейшай задачай дзяржаўных органаў.

Указаная Канцэпцыя замацоўвае шматзначнасць і рознабаковасць аб'ектаў і відаў нацыянальнай бяспекі: палітычнай, эканамічнай, навукова-тэхнічнай, сацыяльнай, дэмаграфічнай, ваеннай, экалагічнай. Кожны з гэтых відаў паасобку ўяўляе сабой вельмі важны бок развіцця дзяржавы і грамадства, заслугоўвае асобай увагі і адпаведнага заканадаўчага замацавання. Гэтыя віды маюць спецыфічныя, уласцівыя толькі ім характарыстыкі, асобыя суб'екты і аб'екты арганізацыйнага забеспячэння, свой характар знешніх і ўнутраных адносін.

Усе яны ў цэлым павінны мець і маюць сваю сістэму, у межах якой замацаваны асноўныя мэты і задачы, прыярытэтныя кірункі і прынцыпы дзяржаўнай палітыкі ў галіне бяспекі; усталяваны прававыя асновы яе гарантвання ў розных галінах жыццядзейнасці; прадугледжаны арганізацыйныя асновы стварэння нацыянальнай сістэмы бяспекі; вызначаны жыццёва важныя інтарэсы краіны ў канкрэтнай галіне; вылучаны асноўныя фактары, што ствараюць непасрэдную пагрозу дзяржаве і грамадству, унутраныя і знешнія крыніцы пагроз бяспекі і асноўныя кірункі іх прадухілення ці нейтралізацыі.

Прыняцце рашучых мер у гэтым кірунку – справа надзённая і неабходная, што дыктуецца абставінамі ўнутранага і знешняга характару. Як адзначалася ў апошнім штогадовым пасланні Кіраўніка дзяржавы беларускаму народу і Парламенту, ёсць яшчэ сілы, якія імкнуцца «нагнуць» нашу дзяржаву, якая праводзіць самастойную знешнюю і ўнутраную палітыку, прымусяць яе танцаваць пад чужую дудку, падвяргаюць масіраванаму ціску яе незалежны курс.

Краіна сутыкнулася з фактамі непрызнання некаторымі сіламі вынікаў прэзідэнцкіх выбараў, эканамічных санкцый, раздування ажыятажу і неразбярыхі на валютным рынку. Потым былі падзеі на станцыі метро «Кастрычніцкая» і нелагічныя тлумачэнні іх некаторымі палітыкамі. І зараз праяўляюцца несумненныя імкненні дэстабілізаваць сітуацыю ў краіне, пасеяць хаос і недавер да ўлады, пахіснуць нашу незалежнасць, падрыхтаваць глебу для ўнутранага ўмяшальніцтва, каб дыктаваць сваю волю беларускаму народу.

Што тычыцца далейшага, больш глыбокага і комплекснага заканадаўства па гэтым пытанні, то, вядома, трэба мець шэраг нарматыўных дакументаў, што рэгламентуюць кампетэнцыю суб'ектаў забеспячэння нацыянальнай бяспекі, утрымліваюць іх паўнамоцтвы. Пры гэтым нельга забываць і тое, што гэтыя суб'екты ў сваёй сукупнасці павінны ўяўляць адзіны, цэнтралізаваны, узгоднены механізм, а таксама ўзаемна дапаўняць адзін аднаго.

Для забеспячэння такога адзінства неабходна далейшая распрацоўка і даследаванне праграм з мэтай, перш за ўсё, уключэння прававога віду бяспекі ў агульную сістэму яе відаў, а, з другога боку, вылучэння яе як найбольш прыкрытэтага. Прававыя нормы павінны працаваць больш эфектыўна, а ад іх працаздольнасці будзе ў значнай ступені залежыць прававая бяспека, больш мэтазгоднымі і мэтанакіраванымі стануць дзеянні па выяўленні рызыкі крымінагеннага характару ў працэсе прымянення тых ці іншых нарматыўна-прававых актаў, у тым ліку ў выпадку неадпаведнасці іх норм і непаўнаты прававога рэгулявання імі розных сфер грамадскіх адносін. Такім чынам, пры неабходнай працаздольнасці прававая дзяржава будзе здольнай забяспечыць надзейную нацыянальную бяспеку, нейтралізаваць наяўныя ці ўзнікаючыя пры гэтым праблемы.

Усё гэта адпавядае замацаванай у Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь норме, што наша краіна з'яўляецца прававой дзяржавай. Заканадаўства яе ў галіне прававой бяспекі грунтуецца на асноўным законе дзяржавы, міжнародных дагаворах і пагадненнях, што заключаныя ці прызнаныя Рэспублікай Беларусь.

Намі распрацаваны і ва ўстаноўленым парадку прапануваецца праект Закона Рэспублікі Беларусь «Аб прававой бяспецы». Ён накіраваны на выкананне асноўных мэт і задач па забеспячэнні ў краіне прававой бяспекі; вызначэнне прыкрытэтных кірункаў і асноўных прынцыпаў унутранай дзяржаўнай палітыкі, а таксама міжнароднага супрацоўніцтва ў гэтым напрамку; усталяванне неабходных асноў забеспячэння прававой бяспекі суб'ектаў у розных галінах жыццядзейнасці; замацаванне арганізацыйных асноў стварэння нацыянальнай сістэмы інфармацыйнай бяспекі краіны. Прапануваецца шэраг канцэптуальных норм для стварэння сістэмы нацыянальнага заканадаўства ў гэтай галіне права.

У праекце прапануемага дакумента фармулююцца неабходныя мэты і задачы дзейнасці суб'ектаў па забеспячэнні прававой бяспекі ў Рэспубліцы Беларусь, якія павінны вызначацца на аснове ўстойлівых прыкрытэтаў, што адпавядаюць жыццёва важным інтарэсам грамадскага развіцця. Асноўнымі з іх з'яўляюцца: абарона канстытуцыйных правоў асобы, грамадства і дзяржавы; выяўленне рызыкі крымінагеннага характару ў працэсе прымянення тых ці іншых нарматыўна-прававых актаў, у тым ліку абумоўленых неадназначнасцю іх норм і непаўнатою прававога рэгулявання імі адпаведных галін грамадскіх адносін; захаванне стабільнасці дзяржаўнага ладу і абарона дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь.

Прававая бяспека намі разглядаецца як складовая ўсіх галін жыццядзейнасці грамадства і дзяржавы. Жыццёва важныя інтарэсы ў гэтай сферы заключаюцца ва ўсебаковым удасканаленні і павышэнні эфектыўнасці прававой сістэмы, умацаванні на яе аснове беларускай дзяржаўнасці.

У практычнай рабоце важна і неабходна пастаянна ўлічваць асноўныя пагрозы канстытуцыйным правам і свабодам грамадзян, стабільнасці дзяржаўнага ладу і духоўнаму жыццю грамадства, дзяржаўнаму суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці краіны. Такія пагрозы – гэта патэнцыяльнае парушэнне бяспекі, стварэнне любых абставін, што могуць з'явіцца прычынай нанясення шкоды асобе, грамадству, дзяржаве. Яны могуць праявіцца перш за ўсё ва ўмовах нестабільнасці і недасканаласці заканадаўства, адсутнасці ці нізкай якасці шэрагу заканадаўчых актаў, слабасці арганізацыйна-практычнай дзейнасці ў гэтым кірунку.

Забеспячэнне прававой бяспекі грунтуецца на прынцыпах законнасці і безумоўнага права на яе ўсіх суб'ектаў дзяржавы; узаемнага права і адказнасці асобы, грамадства, дзяржавы за яе рэалізацыю. Важна, каб пры гэтым захоўвалася неабходная адэкватнасць ступені верагоднасці і памеру негатыўных наступстваў ад рэалізацыі знікаючых пры гэтым пагроз і хібаў. У такіх выпадках неабходны адзінства, узаемасувязь і збалансаванасць усіх відаў, а таксама ўзгодненая дзейнасць усіх структур, што гарантуюць прававую бяспеку.

Прававая бяспека грамадзян забяспечваецца шляхам рэалізацыі іх асабістых канстытуцыйных правоў. Грамадска значныя з'явы ў гэтай сферы фарміруюцца органамі заканадаўчай, выканаўчай і судовай улад у межах, што ўстаноўлены заканадаўствам і якія забяспечваюць захаванне нацыянальнай бяспекі. Асобую ролю пры гэтым набывае ажыццяўленне нагляду і кантролю за рэалізацыяй іх дзеянняў, а таксама захаванне адпаведных міжнародных абавязкаў.

Несумненным патрабаваннем павінна быць тое, што ніхто не павінен ствараць умовы, якія наносзяць шкоду інтарэсам асобы, грамадства, дзяржавы. Суб'екты, дзейнасць якіх супярэчыць гэтаму патрабаванню, нясуць адказнасць у адпаведнасці з заканадаўствам дзяржавы.

Неабходна таксама выразная сістэма арганізацыйных мерапрыемстваў, накіраваных на вызначэнне патэнцыяльных крыніц парушэння бяспекі, распрацоўку і прымяненне спецыяльных метадаў, пошук дасканалых спосабаў і сродкаў стварэння сістэмы маніторынгу прававой бяспекі.

Канкрэтныя метады, прыёмы і меры адпаведнага рэгулявання выбіраюцца ў залежнасці ад віду аб'екта абароны, верагоднасці і спосабу рэалізацыі пагроз прававой бяспекі. Сістэма работы ў гэтым кірунку павінна мець высокую ступень гатоўнасці да неадкладных дзеянняў і быць здольнай эфектыўна рашаць неабходныя задачы, своєчасова ўключаць комплекс патрэбных сродкаў прававога рэгулявання.

Дзяржаўная палітыка ў сферы гарантыі прававой бяспекі павінна быць адкрытай і прадугледжваць інфармаванасць грамадства аб дзейнасці дзяржаўных органаў і грамадскіх інстытутаў у гэтым кірунку. Яна павінна зыходзіць з прынцыпу безумоўнай прававой роўнасці ўсіх удзельнікаў гэтага працэсу незалежна ад іх палітычнага, сацыяльнага і эканамічнага статусу, грунтавацца на абавязковым забеспячэнні прававой бяспекі ўсіх суб'ектаў праваадносін.

Пры ўдасканалванні існуючага і распрацоўцы новага заканадаўства, а таксама ажыццяўленні кантролю за іх выкананнем дзяржава гарантуе ў гэтай справе сваё ўздзеянне на грамадскія адносіны з дапамогай норм права, дабіваецца ўзгодненасці ў дзейнасці дзяржаўных органаў, імкнецца не дапускаць тут манопалізму, фарміруе неабходныя кірункі сваёй работы, гарантуе неабходныя правы суб'ектаў, замацоўвае абавязкі і адказнасць адпаведных структур, стварае патрэбныя ўмовы для захавання балансу інтарэсаў асобы, грамадства і дзяржавы ў сферы прававога рэгулявання.

Для забеспячэння прававой бяспекі ў краіне створана неабходная нацыянальная сістэма, якая ўключае Савет Бяспекі Рэспублікі Беларусь, адпаведныя органы дзяржаўнага кіравання, праваахоўныя, а таксама спецыялізаваныя дзяржаўныя структуры, задзейнічаны мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы.

Важная роля ў гэтай сферы адводзіцца кіраўніку дзяржавы, які вызначае асноўныя палажэнні палітыкі, зацвярджае пералік крытычных аб'ектаў рэгулявання, ажыццяўляе кіраўніцтва і забяспечвае каардынацыю ўзаемадзеяння органаў дзяржаўнай улады ў гэтым кірунку. Прэзідэнт краіны ўзначальвае Савет Бяспекі, які рыхтуе яму прапановы для прыняцця неабходных рашэнняў, распрацоўвае прапановы па каардынацыі дзейнасці органаў дзяржаўнай улады ў рэалізацыі прынятых рашэнняў па пытаннях прававой бяспекі, праводзіць шэраг арганізацыйных, выканаўчых, метадычных і кантрольных мерапрыемстваў.

Парламент як адзіны заканадаўчы орган краіны на аснове Канстытуцыі, а таксама з улікам іншых нарматыўна-прававых актаў арганізуе падрыхтоўку ў гэтай галіне заканадаўчай базы, удзельнічае ў распрацоўцы агульнай палітыкі, забяспечвае кантрольныя функцыі і ўласную прававую бяспеку.

Урад – Савет Міністраў, які ўдзельнічае ў распрацоўцы палітыкі прававой бяспекі дзяржавы, арганізуе і кантралюе дзейнасць падпарадкаваных яму органаў выканаўчай улады ў гэтым кірунку, забяспечвае адпаведнае матэрыяльна-фінансавое рэгуляванне.

Для рашэння практычных задач у гэтай сферы дзейнасці пры дзяржаўных органах ствараюцца спецыялізаваныя дзяржаўныя структуры, якія ажыццяўляюць маніторынг працэсаў правапрымянення і прыняцця рашэнняў, з дапамогай заканадаўства аналізуюць праяўленні негатыўных уздзеянняў на грамадства, распрацоўваюць рэкамендацыі і прымаюць меры па нейтралізацыі гэтых уздзеянняў. Яны ажыццяўляюць пошук хібаў і недапрацовак у заканадаўстве, уносяць прапановы ў адпаведныя дзяржаўныя органы па іх ліквідацыі, вядуць асветніцкую работу па праблемах прававой бяспекі, рашаюць некаторыя іншыя задачы. Канкрэтныя кірункі дзейнасці і паўнамоцтвы гэтых структур устанаўліваюцца дзяржаўнымі органамі, пры якіх яны ствараюцца.

Папярэджанне і прадухіленне правапарушэнняў і злачынстваў у сферы прававой бяспекі, а таксама выяўленне і прыцягненне да адказнасці асоб, што здзейснілі гэтыя злачынствы, знаходзяцца ў веданні праваахоўных і судовых органаў. Мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы, зыходзячы з інтарэсаў рэгіёнаў, уносяць у вышэйшыя органы ўлады і кіравання ўзнікаючыя карэкцыйнай і ўдакладняльныя прапановы, фарміруюць і фінансуюць адпаведныя навуковыя праграмы і праекты. Прадпрыемствы недзяржаўнай формы ўласнасці забяспечваюць сваю прававую бяспеку за ўласныя сродкі.

Канцэпцыйнай нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь вызначаны арыенціры краіны ў разглядаемай галіне грамадскіх адносін. У якасці галоўнага патрабавання ў гэтым дакуменце вылучана папярэджанне негатыўных тэндэнцый, адаптацыя сілавых структур да новых умоў жыцця, хуткае рэагаванне на ўзнікаючыя знешнія і ўнутраныя пагрозы.

Зараз у адпаведнасці з рашэннямі чацвёртага Усебеларускага народнага сходу прымаюцца рашучыя меры па навядзенні належнага парадку ў дзейнасці судоў і праваахоўных органаў. Сур'ёзна аналізуюцца існуючыя ў грамадстве вострыя пытанні, галоўная ўвага зася-

роджваецца на гуманізацыі заканадаўства. У якасці галоўнага прыярытэту ў краіне вылучаецца забеспячэнне міру, спакою і бяспекі на беларускай зямлі, надзейная абарона грамадзян ад злачынных нападаў і пагроз іх жыццю і дабрабыту.

ЛІТАРАТУРА

1. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. – Мінск: «Беларусь», 1997. – Арт. 2, 21.
2. Канцэпцыя нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь. Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, 17 ліпеня 2001 г. № 390 // Нацыянальны рэестр прававых актаў Рэспублікі Беларусь. – 2001. № 69. – С. 11–32.
3. Лукашэнка, А.Р. Мы – адзіны народ: Пасланне беларускаму народу і Нацыянальнаму сходу Рэспублікі Беларусь 2011 года / А.Р. Лукашэнка // Беларусь сёння. – 22.04.2011.
4. Лукашэнка, А.Р. Наш гістарычны выбар – незалежная, моцная і квітнеючая Беларусь. Даклад на чацвёртым Усебеларускім народным сходзе / А.Р. Лукашэнка // Беларусь сёння. – 7.12.2010.

5. Кузняцоў, В.Н. Сацыялогія бяспекі: падручнік / В.Н. Кузняцоў. – Мінск, 2003. – 282 с.
6. Пазнякоў, Э.А. Сучасная мадэль бяспекі структур і інстытутаў грамадства / Э.А. Пазнякоў // Бяспека. – 1994. – № 1. – С. 59.

SUMMARY

Liquidation of threats and maintenance of national safety of the Republic of Belarus and of the international safety penetrates the essence of ways of maintenance and maintenance of legal safety. Liquidation of blanks and collisions in the national and international legislation, conducts eradication of all forms of abusing of the right and the power lead to a due condition of security of all spheres of public relations.

Паступіў у рэдакцыю 19.05.2011 г.